

הָא לַחֲמָא עֲנִיא דִּי אָכְלוּ אַבְהֵתְנָא בְּאַרְעָא
 דְּמִצְרַיִם. כָּל דְּכַפִּין יִיתִי וַיִּיכּוֹל. כָּל דְּצִרִיךְ יִיתִי
 וַיִּפְסַח. הַשְּׁתָא הָכָא, לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּאַרְעָא
 דִּישְׂרָאֵל. הַשְּׁתָא עֲבָדִי, לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּנֵי חוֹרִין:

מלאכי פרק ב פסוק יז

ואמרתי בַּמָּה הִגְעֵנוּ בְּאֲמַרְכֶם כָּל-עֲשֵׂה רָע טוֹבוּ בְּעֵינַי יְקֹנָה וּבְכֶם הוּא חִפְץ אִי אִיהַ אֱלֹהֵי הַמִּשְׁפָּט
 חֲזַקוּ עָלַי דְּבַרְכֶם אָמַר יְקֹנָה וְאֲמַרְתֶּם מִה-נִדְּבַרְנוּ עָלֶיךָ
 יד) אֲמַרְתֶּם שְׂוֹא עֲבָד אֱלֹהִים וּמִה-בָּצַע כִּי שְׁמַרְנוּ מִשְׁמֵרְתּוֹ וְכִי הִלְכְנוּ קִדְרָיִת מִפְּנֵי יְקֹנָה צְבָאוֹת
 טו) וְעַתָּה אֲנַחְנוּ מְאֻשְׁרִים זָדִים גַּם-נִבְנוּ עִשִׂי רָשָׁעָה גַם בָּחֲנוּ אֱלֹהִים וַיִּמְלֹטוּ

טז) אַז נִדְּבַרְנוּ יִרְאֵי יְקֹנָה אִישׁ אֶת-רַעְוָהוּ וַיִּקְשֹׁב יְקֹנָה וַיִּשְׁמַע וַיִּכְתֹּב סֵפֶר זִכְרוֹן לְפָנָיו לִירְאֵי יְקֹנָה וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ
 יז) וְהָיוּ לִי אֲמַר יְקֹנָה צְבָאוֹת לַיּוֹם אֲשֶׁר אָנֹכִי עֹשֶׂה סִגְלָה וְחִמְלָתִי עֲלֵיכֶם כְּאֲשֶׁר יִחְמַל אִישׁ עַל-בְּנוֹ הַעֲבָד אֹתוֹ
 יח) וְשִׁבְתֶם וְרִאִיתֶם בֵּין צְדִיק לְרָשָׁע בֵּין עֲבָד אֱלֹהִים לְאֲשֶׁר לֹא עֲבָדוּ....

כג) הִנֵּה אֲנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיא לְפָנָי בּוֹא יוֹם יְקֹנָה הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא
 כד) וְהָשִׁיב לְבִ-אֲבוֹת עַל-בְּנֵים וְלֵב בְּנֵים עַל-אֲבוֹתָם

וְאֶפִּילוּ כָּלְנוּ חֲכָמִים כָּלְנוּ נְבוֹנִים כָּלְנוּ זְקֵנִים כָּלְנוּ יוֹדְעִים
 אֶת הַתּוֹרָה מִצְוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם. וְכָל הַמְרָקָה
 לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם הֲרִי זֶה מִשְׁבַּח:

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קטז עמוד א

מתחיל בגנות ומסיים בשבח מאי בגנות? רב אמר: מתחלה עובדי עבודת גלולים היו אבותינו. [ושמואל] אמר: עבדים היינו

תקנתא פלגא דלילא

שהכבירו עליהם המצרים, ומלכד זה, אפילו אם היו מעבידים אותם עבודה קלה, מכל מקום עצם הענין שהם מוכרחים לעשות, זה פועל כבודת בעבודה. כמו שכתוב (ב"ק לה, א; פו, א) "גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה" (על דרך שכתבו התוס' בקידושין לא, א, בד"ה גדול).

עוד ישנם שני ענינים נוספים לשעבוד גופם, והם: הפגיעה בשלמות הנפש הרוחנית, כאשר גרמו להם המצרים ירידות

במדרגתם, כמו שכתבו המפרשים (בית הלוי ועוד). וגם שהורידו את קרנם של ישראל. כי במצרים היינו עם הנבזה והשפל, ואחר שגאלנו ה' ביד חזקה, כל האומות נתפעלו מישראל, כמו שכתוב "שמעו עמים ירגזון וכו'", וה' הרים את קרננו ומעמדנו בעיני הגויים.

זה תיקנו חז"ל כוס ראשון. והיינו מה שאומרים בקידוש "אשר בחר בנו מכל עם וכו'", ומאריכים בהזכרת הענינים והמדרגות הרוחניים שקנינו על ידי גאולת מצרים, וקבלת התורה הנמשכת ממנה. מכאן שב וחזור לסדר הפסוקים. כנגד "והוצאתי" תיקנו כוס שני, היא הכוס שאוחזים בשעה שאומרים ההגדה המתחילה ב"עבדים היינו", שהוא שעבוד הגוף. כנגד "והצאתי" תיקנו כוס שלישי, אשר עליו מברכים ברכת המזון, בה משבח את ארץ ישראל, כי בזה הצילנו מעבודה בכלל, ולא רק שעבוד מתחת אומה אחרת, אלא אפילו במצב של חירות, ה' הצילנו. וכנגד "וגאלתי" תיקנו כוס רביעי, עליו אומרים ההלל. דכמו שה' פרסם אותנו לשבח בעיני העמים והאומות, אנו חוזרים אליו ומפרסמים שמו וכל הטובות שעושה

ד' כרפות - ד' לשונות של גאולה ידועים דברי הירושלמי (פסחים פ"ה ה"א) שד' כוסות ניתקנו כנגד ארבעה לשונות של גאולה האמורים בתורה (שמות ו, ו-ו) "והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי". והגם שכבר דשו כל המפרשים בביאור לשונות אלו, אף אני אענה את חלקי לבאר, שהם כנגד ארבעה עניני שעבוד שהיו לישראל.

שני שעבודים הראשונים הם כמובן היותר פשוטים, והם עצם העבודה

חכם מה הוא אומר:

מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה יהוה אלהינו
אתכם. ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין
אחר הפסח אפיקומן:

רשע מה הוא אומר:

מה העבודה הזאת לכם, לכם ולא לו, ולפי שהוציא את
עצמו מן הכלל כפר בעקר. ואף אתה הקהה את שניו
ואמר לו, בעבור זה עשה יהוה לי בצאתי ממצרים, לי ולא
לו, אלו היה שם לא היה נגאל:

דברים פרק ו

- (א) כי יישאלך בנוח מחר לאמר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה יהוה אלהינו אתכם
- (ב) ואמרת לבנו עבדים היינו לפרעה במצרים ויציאנו יהוה ממצרים ביד חזקה
- (ג) ויתן יהוה יקוק אותות ומפתים גדלים ורעים במצרים בפרעה ובכל ביתו לעיניו
- (ד) ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו
- (ה) ויצונו יהוה יקוק לעשות את כל החקים האלה לראות את יהוה אלהינו לטוב לנו כל הימים לחייתנו כהיום הזה
- (ו) וידעה תהיה לנו כי נשמר לעשות את כל המצוה הזאת לפני יהוה אלהינו כאשר צונו

דברים פרק ד פסוק א

ראהו למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני יהוה אלהי לעשות לן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה
ושמרתם ועשיתם כי הוא חקמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה

שמות פרק יב

- (א) והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבדה הזאת לכם
- (ב) ואמרתם זבח פסח הוא ליהוה אשר פסח על-בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקד העם וישתחוו

רש"י שמות פרק יב פסוק כז

ויקד העם - על בשורת הגאולה וביאת הארץ ובשורת הבנים שיהיו להם

ועתה כדע לאלה

(יחזקאל ב, כג)

ל'אחר יציאת מצרים ותחילת מציאות החיים של עם ישראל, שייכת מציאות של חטא ותשובה עליו. אמנם בימי הפסח עצמו, הרשע שהיה במצרים "אילו היה שם לא היה נגאל", אך לאחר שנולד העם ונתחזקו כאמונתם יש תקוה גם לרשעים. אף ש"הקהה את שיניו" של הרשע, הוא קיים בתוך הכלל.

זוהי בשורת הבנים, שאפילו הבן הרשע השואל שאלות אפיקורסיות, יש לו מקום בהגדה של פסח. הוא חלק משולחן הסדר ויש לו תקנה של תשובה. לכן מקהים את שיניו של הבן הרשע, ולא נאמר לגביו "אל תען כסיל כאלתה" (משלי כו, ד), כי בשעה זו עלינו להתייחס גם לדבריו ולענות על קשיותיו, עד שילמד לקיים את כל דברי התורה הקי.

אכן לכאורה יש להבין שהרי שאלה זו שאלת הרשע היא, כמבואר כאן בהגדה, והרי "אילו היה שם לא היה נגאל". מהי א"כ הבשורה הטובה שיהיו להם בנים רשעים הדוחים מעצמם את עבודת ה'?

אמנם הביאור כזה הוא, שביציאת מצרים התחדשה המציאות של עם ישראל, שהקב"ה הוא אלקיהם - "אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים, אני ה' אלקיכם" (במדבר טו, מא). את כפילות הלשון "אני ה' אלקיכם" פירש רש"י (שם), שלא רק שישנה אפשרות לקבל מרצוננו את מלכותו יתברך, אלא גם אם לא נרצה זאת - על כרחנו ימלוך ה' יתברך עלינו. וכמו שמצינו בבבואת יחזקאל שהרשעים טענו: עבד ששחררו אדונו ואשה שגירשה בעלה, כלום יש להם עוד עמו? וטענתם היתה שאין עוד מחויבות לעם ישראל כלפי הקב"ה. תשובת הקב"ה להם היתה: "חיי אני נאם ה' אלקים, אם לא ביד חזקה וכחזוץ נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם"

3

מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו. שנאמר, ויאמר יהושע אל כל העם כה אמר יהוה אלהי ישראל, בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים. ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולף אותו בכל ארץ כנען וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק, ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו, ואתן לעשו את הר שעיר לרשת אותו, ויעקב ובניו ירדו מצרים:

4

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף טו עמוד ב

ויספר להם המן את כבוד עשרו ורב בניו, וכמה רב בניו? ורמי בר אבא אמר: כולן מאתים ושמונה הוו, שנאמר ורוב בניו, ורוב בגימטריא מאתן וארביסר הוו! - אמר רב נחמן בר יצחק: ורב כתיב

ביום הגדה של פסח דרך קטן

5

ברוך שומר הבטחתו לישראל, ברוך הוא.

שהקדוש ברוך הוא חשב את הקץ לעשות. כמה שאמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים. שנאמר, ויאמר לאברהם ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה. וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול:

6

שמות פרק יב פסוק לה

ובני ישראל עשו כדבר משה וישאלו ממצרים כלי-כסף וכלי-זהב ושמלת

רש"י שמות פרק יב פסוק לה

ושמלת - אף הן היו חשובות להם מן הכסף ומן הזהב, והמאוחר בפסוק חשוב

בעל הטורים שמות פרק ג פסוק כב

ושמלת. ב' במסורה. כלי כסף וכלי זהב ושמלת. וישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלת (להלן יב לה). לומר לך שכל כלי הכסף והזהב לקחו, אבל שמלות לא לקחו אלא כל אחד ב' שמלות, אחד לצרור בו הבצק דכתיב משארותם צרורות בשמלתם (שם שם לד) ואחד למלבוש, והיא הספיקה להם כל ימי היותם במדבר דכתיב שמלתך לא בלתה מעליך